

WASHINGTON'UN HAZAR HAVZASI POLİTİKASI ve TÜRKİYE

Dr. Ertan EFEGİL*

It can be argued that Turkey's role in the new world order around Caspian basin would be crucial. In the article the author tries to analyse Caspian Policy of us and Turkey's role by using the parameters that the American officials developed, and tries to answer the questions whether the interests of US and Turkey coincide with each other, and whether Turkey was ready for her role. In addition to that, article touches on the Russian plans against US policies.

"....Türkiye'nin 21. yüzyılın biçimlendirilmesinde hayati bir rol oynayacağını,Siz hem Türkiye'yi AB'ye katılıma hazırlamak, hem de yeni bin yılın sınavlarını karşılamak için gerekli adımları atarken yanınızda olmayı sürdüreceğimizden emin olabilirsiniz.."

Bill Clinton
ABD Devlet Başkanı

Amerikan Devlet Başkanı Bill Clinton, Avrupa Birliği'nin Helsinki'deki kararının ardından, Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit'e gönderdiği kutlama mesajında bu sözleri sarfetmişti. Clinton'ın bu sözlerinden yola çıkarak, şu sonuca varmamız mümkündür: "Hazar merkezli, soğuk savaş sonrası yeni dünya düzeninin oluşumunda, Türkiye hayati rol oynayacaktır".

Peki ama Amerikan yetkililerinin kafasındaki yeni dünya düzeninin parametreleri nelerdir? Bu planlar çerçevesinde, Türkiye'den, nasıl bir rol oynaması istenmektedir? Türkiye kendisinden istenen rolü oynayacak mıdır? Türkiye'nin çıkarları ile Amerikan çıkarlarında bir kesişme var mıdır? Türkiye, yeni rolü için hazırlıklar yapmakta mıdır? Bu gelişmeler karşısında Rusya'nın planı ve girişimleri nelerdir? 21. yüzyılda dünya nasıl bir şekil alabilir?

* Doğu Akdeniz Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

1. Hazar Petrolleri'nin Dünya Devletleri Açısından Önemi

Bu sorulara cevap verebilmek amacıyla, öncelikle Hazar bölgesinde bulunan mevcut ve potansiyel doğal gaz ve petrol rezervlerini analiz etmemiz gerekmektedir.

Amerikan Enerji Enformasyon İdaresi'nin Aralık 1998 tarihli raporunda, Hazar bölgesinin doğal gaz ve petrol rezerv miktarları şöyledir:

İran ve Rusya'nın da Hazar Denizi'ne yakın bölgeleri de dahil olmak üzere, Hazar bölgesinde 16 ila 32.5 milyar varil petrol rezervi bulunmaktadır. Bu rakamın 15.6 ila 32.1 milyar varillik kısmı, Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan'a aittir. Bu rakamlarda bize Hazar bölgesinin ABD (22 milyar varil) ile Kuzey Denizi (17 milyar varil) sahalarından daha fazla petrol rezervine sahip olduğunu göstermektedir.

Muhtemel ek petrol rezervlerinin miktarına bakarsak, bu rakam daha da yukarıya çıkmaktadır. Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan'ın 145 milyar varil ek petrol rezervine sahip olduğu görülmektedir. Rusya ve İran ise 1.7 milyar varil ek petrol rezervine sahiptir. Rakamları bir araya getirirsek, üç Orta Asya ve bir Kafkas Cumhuriyeti'nin Hazar bölgesindeki petrol rezervi, 161 ila 178 milyar varil civarındadır.¹

Bu rezervleri bugünkü uluslararası piyasa değerine göre parasal açıdan değerlendirirsek (1 varil = 20 dolar), bu devletlerin sahip olduğu petrol rezervi, 312 ila 642 milyar dolardır. Ek petrol rezervinin değeri ise 2 trilyon 900 milyar dolardır. Her iki rezervin toplam değeri de, 3 trilyon 212 milyar ila 3 trilyon 542 milyar dolar civarındadır.

Doğal gaz rezervlerine bakarsak, bölge devletleri, dünya devletlerinin her geçen gün artan doğal gaz ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli rezerve sahiptir. Yine Amerikan Enerji Enformasyon İdaresi'nin verilerine göre, Kazakistan, Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan, mevcut 236 ila 337 trilyon cubic feet doğal gaz rezervine sahiptir. Bu ülkelerin 317 trilyon cubic feet ek doğal gaz rezervine sahip olduğu tahmin edilmektedir. Böylece bu ülkeler toplam 553 ila 654 trilyon cubic feet doğal gaz rezervine sahiptir.²

¹ Amerikan Enerji Enformasyon İdaresi'nin hazırladığı Aralık 1998 tarihli ve "Caspian Sea Region" isimli raporu. www.eia.doe.gov/emeu/cabs/caspian.html; Amerikan Enerji Enformasyon İdaresi'nin hazırladığı, Aralık 1998 tarihli ve "Caspian Tables, Maps" isimli şeması. www.eia.doe.gov/emeu/cabs/caspgrph.html

² Ibid.

Bölgenin sahip olduğu yeraltı kaynaklarına dünya devletleri acilen ihtiyaç duymaktadır. Yapılan hesaplamalara göre, 2015 yılında dünya genelinde ihtiyaç duyulan günlük petrol miktarı, 103 milyon varil civarındadır. Orta Asya bölgesine coğrafik açıdan oldukça yakın olan Asya devletlerinin günlük ihtiyacının 25 ila 28 milyon varil; Avrupa devletlerinin ise 15 ila 18 milyon varil olması tahmin edilmektedir. Bu rakamı, OPEC ülkelerinin tek başına karşılaması ise mümkün görünmemektedir.³

2015 yılından itibaren Asya devletlerinin günlük petrol ihtiyaçları ile Hazar havzasının mevcut ve ek petrol rezervlerini matematiksel olarak karşılaştırsak, karşımıza şöyle bir sonuç çıkmaktadır: Hazar havzası, mevcut ve ek petrol rezervleriyle, Asya devletlerinin 2015 yılından itibaren günlük petrol ihtiyacını tek başına 18 ila 20 yıl boyunca karşılayabilmektedir. Avrupa devletlerinin ise 30 ila 33 yıllık petrol ihtiyacına cevap verebilmektedir.

Doğal gaz açısından da durum benzerlik göstermektedir. Çünkü sanayi sektöründe ve konutlarda doğal gaz kullanımına ağırlık verildiği için, doğal gaza duyulan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Örneğin Türkiye'nin 2020 yılı itibarıyla doğal gaz ihtiyacı yıllık 78 ila 80 milyar metreküptür. 46 milyar metreküplük kısmı, imzalanan anlaşmalar ile bir nebze olsun garanti altına alınmıştır.⁴ Ancak geriye kalan 32 milyar metreküplük kısmın karşılanması için yeni kaynakların acilen bulunması gerekmektedir. Avrupa Devletleri içinde durum aynıdır. 2020 yılında Avrupa Devletleri'nin yıllık doğal gaz ihtiyacı 456 milyar metreküp dolayındadır ve bu rakamın yüzde 55'lik kısmının ithal edilmesi gerekmektedir. Bu durumda Avrupa Devletleri, 2020 yılından itibaren artan oranlarda yıllık 251 milyar metreküp doğal gaz ihtiyacını dışarıdan karşılayacaktır.⁵

Dünya devletlerinin petrol ve doğal gaz ihtiyaçlarını yerinde tespit eden uluslararası petrol şirketleri, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, hiç vakit kaybetmeden harekete geçerek hayati derecede öneme sahip petrol ve doğal gaz boru hatlarının inşası işlemine girişmişlerdir. Yine Amerikan Enerji Enformasyon İdaresinin verilerine göre, petrol boru hatları için bu şirketlerin gerçekleştirmeye çalıştığı projelerin toplam tutarı 20,112 ila 23,812 milyar dolar civarındadır.

³ Plamen Tonchev, "Rising Asian Oil Demand and Caspian Reserves", *Caspian Crossroads Magazine*, Vol. 3, Issue No. 3, Winter 1998, pp.1 - 7

⁴ Daha detaylı bilgi için bakınız *Caspian Investor*, Şubat 1999, Cilt 2, Sayı 5, sayfa 10

⁵ Japon Milli Petrol Şirketi Başkan Yardımcısı Akira Handa'nın 4. *Uluslararası Türkmenistan Petrol ve Gaz Konferansı*'nda sunduğu, "Nine Routes for Turkmenistan Gas - Assessment of the Export Pipelines" isimli bildirisi, 11-12 Mart 1999, Aşgabat, Türkmenistan.

Doğal gaz boru hatları projelerinin değeri ise 16,890 ila 18,190 milyar doları bulmaktadır. Toplam değer ise 37 ila 42 milyar dolardır.⁶

Bu rakamlar, Orta Asya ve Kafkas bölge kaynaklarının, dünya ekonomisi ve enerji sektörleri açısından önemini ortaya koymaktadır.

Ayrıca bölgenin diğer önemli noktaları da şunlardır:

- 1- Bu kaynakları güvenli şekilde ve Rusya'nın kontrolü olmaksızın dünya piyasalarına sunabilen Batılı devletler, petrol ve doğal gaz konusunda hem Rus hem de Orta Doğu hakimiyetinden ve bağımlılığından kurtulacaktır. Ayrıca yeni arz nedeniyle petrol ve doğal gaz fiyatlarında belli bir düşüş yaşanabilir.⁷
- 2- Mevcut kaynaklarını dünya piyasalarına sunarak belli bir zenginliğe ulaşan bölge devletleri, dünya devletleri için yeni Pazar anlamına gelmektedir.
- 3- Eğer bölge devletleri ekonomik ve siyasi açıdan kendi egemenliklerini sağlamlaştırırsa, Rusya'nın bölge ve bölge kaynakları üzerindeki hakimiyeti tümüyle kırılabilecektir. Böylece bölge devletleri ile serbestçe ilişkiler kurulurken, yeniden soğuk savaş dönemine dönme ihtimali azalacaktır.

2. 1997 Tarihli Amerikan Planı ve Hazar Merkezli Yeni Dünya Düzeni

Bağımsızlığın ilk yıllarından 1997 tarihine kadar Amerika, bölge devletleri ile temkinli ilişkiler kurmayı ve petrol şirketlerinin çıkarlarını koruyacak dış politika izlemeyi tercih etti. ABD, bu dönemde, bölge devletlerini, otoriter rejim ile yönetilmekle ve insan haklarını ihlal etmekle suçladı ve hatta Azerbaycan'a ekonomik ambargo uyguladı.⁸ Ancak gerek bazı akademik çevrelerin baskıları ve gerekse uluslararası petrol şirketlerinin telkinleri neticesinde⁹ İkinci Bill Clinton yönetimi Orta Asya politikasını 1997 yılında radikal şekilde değiştirdi.

⁶ Amerikan Enerji Enformasyon İdaresi'nin hazırladığı, Aralık 1998 tarihli ve "Caspian Tables, Maps" isimli şeması. www.eia.doe.gov/emeu/cabs/caspgrph.html

⁷ Sç Rob Sobhani, "President Clinton's Iran Option", *Caspian Crossroads Magazine*, Sayı 1, Kış 1995, pp. 1 - 8

⁸ Lowell Nazis, "Turkmenistan: Niyazov Talks of Democratization and Pipelines", *Radio Free Europe / Radio Liberty*, 22 Nisan 1998; Jim Nichol, "Central Asia's New States Political Developments and Implications for U.S. Interests", *CRS Issue Brief*, 93108, 19 Aralık 1996

⁹ Jeremy Bransten, "Caucasus / Central Asia: Presidents Seek Stronger Cooperation with U.S.", *Radio Free Europe / Free Liberty*, 22 Nisan 1999; Ariel Cohen, "The New "Great Game": Oil Politics in the Caucasus and Central Asia", *Backgrounders, The Heritage Foundation*, Sayı 1065, pp. 1-10; Julie Moffett, "Central Asia: East-West Pipeline Could Aid Independence", *Radio Free Europe / Radio Liberty*, 27 Ekim 1997; Washington Post, "Pipe Dreams: A British Coup-Special Report", 23 Kasım 1998; James McDougall, "A New Stage in U.S.-Caspian Sea Basin Relations", *Central Asia and Caucasus*, 1998 - 1999

Böylece Amerikan Yönetimi'nin yeni dış politikası dört temel prensip üzerine oturtuldu:

1. Bölge devletlerinin demokratikleşme ve Pazar ekonomisine geçme süreçleri hızlandırılacak ve sağlanacaktır.
2. Hazar enerji kaynaklarının güvenliği sağlanacak. Bunun içinde Hazar Denizi enerji kaynakları, Rus kontrolü olmaksızın farklı güzergahlardan dünya piyasalarına serbestçe sunulması garanti altına alınacak.
3. Bölgesel çatışmalar, barışçı yollarla çözüme kavuşturulacak ve bölge devletlerinin önce kendi aralarında daha sonra da diğer devletler ile entegrasyonu sağlanacak.
4. Amerikan ve diğer ülkelerin şirketlerinin bölgedeki ticari faaliyetleri desteklenecek.¹⁰

Amerika'nın 1997 tarihli dış politika prensiplerini dikkatlice analiz ettiğimiz taktirde, aslında İkinci Clinton Yönetimi'nin Hazar merkezli yeni dünya düzeninin kurulmasını hedeflediğini görebiliriz.

1997 tarihli Amerikan planının başarıya ulaşabilmesi için, öncelikle bölge kaynaklarının Rusya'nın kontrolü olmaksızın farklı güzergahlardan dünya piyasalarına ihraç edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Amerikan yönetimi ısrarla iki projenin gerçekleşmesi için elinden gelen gayreti göstermektedir: Bakü-Ceyhan petrol ve Trans-Hazar doğal gaz boru hatları projeleri. Doğu-Batı istikametlerinden petrol ve doğal gaz kaynaklarının dünya piyasalarına sunulması neticesinde elde ettikleri gelirlerle, bölge devletleri Rusya'nın kontrolünden çıkacaktır. Aynı zamanda bu devletler, kendi ülkelerinde sosyal barışı sağlama imkanı da bulacaklardır. Bu devletler bir yandan demokratikleşme yönünde önemli adımlar atarken, öte yandan mevcut bölgesel sorunları barışçı yollarla çözeceklerdir. Örneğin, Dağlık-Karabağ, Güney Osetya ve Abhazya meseleleri gibi. Mevcut bölgesel etnik sorunları aşabilen bölge devletleri, kendi aralarında, Rusya'dan veya diğer bir ifadeyle Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan farklı olarak bir ekonomik entegrasyon sürecine girecekler. Zaten boru hatları sayesinde bir nevi birbirine bağımlı hale gelen bu devletlerin, hem bölgesel çatışmaları barışçı yollarla çözmesi, hem de bölgesel ekonomik entegrasyona girmesi kolaylaşacaktır. Bu aşamayı da gerçekleştiren bölge devletleri, ekonomi, ticaret, enerji ve siyasi sahalarda diğer devletler ile ilişkilerini arttıracak

¹⁰ Hazar Havzası Enerji Diplomasisi konusunda Amerikan Dışişleri Bakanlığı ve Devlet Başkanlığı Özel Danışmanı Büyükelçi Richard Morningstar'ın 23 Kasım 1998 tarihinde Kent State Üniversitesi'nde yaptığı konuşma.

ve "karşılıklı işbirliği" prensibi üzerine oturtulmuş yeni dünya düzeninin bir parçası olacaklardır.

Bu nokta da Amerika, bölgede barışı daimi kılabilmek amacıyla, bölgesel çatışmalarda NATO ile birlikte ve/veya bölge devletleri ile ortaklaşa barışgücü operasyonlarına da dahil olmak istemektedir.¹¹

Böylece Soğuk Savaş sonrası dönemin ardından, işbirliği temellerine oturan ve tamamıyla ticari kuralların hakim olduğu yeni bir dünya düzeni oluşmuş olacaktır.

Ayrıca, Amerikan yönetimi, Çin, Avrupa Birliği ve Rusya'yla da yakın ilişkiler içerisinde bulunarak, işbirliği çemberine, bu ülkeleri de dahil etmektedir. Zaten Amerikan yönetimi, Avrupa Birliği ile siyasi, ekonomi ve enerji alanlarında stratejik işbirliği anlaşmaları imzalarken, Çin ile de enerji sahasında işbirliği içine girmiştir.¹²

Bu denklemde Amerika, Rusya'ya da bir rol biçmektedir. Amerikan yönetimine göre Rusya, demokratikleşme ve pazar ekonomisine geçme süreçlerini tamamlamalı; ve diğer devletler ile işbirliği içine girmelidir. Hazar petroleri konusunda her iki devletinde ticari anlamda "kazan" durumunda (win-win game) olabileceğini ifade eden Amerikan yönetimi, Orta Asya ve Kafkaslar'ın Rusya'nın arka bahçesi olduğu fikrini şiddetle red etmektedir. Bu nedenle Amerikan yönetimi, dünya ile iyi ilişkiler kurmaya çalışan, demokrasiyi ve pazar ekonomisini benimsemiş ve Hazar kaynaklarının işletilmesi konusunda ticari düşünceye sahip bir Rusya istemektedir.¹³

Bu noktada, Amerika'yı en çok tedirgin eden konuların başında, tüm dünyayı yıkıma sürükleyebilecek kapasiteye sahip Rus nükleer füzeleridir. Bu amaçla "karşılıklı güven ortamı" oluşturmak için, Amerikan yönetimi, Rusya'dan, ABM, START II, Kimyasal Silahlar tehdit olmaktan çıkaran anlaşmaların bir an evvel imzalanmasını ve imzalanan anlaşmaların yürürlüğe konmasını istemektedir. Amerika'nın diğer endişesi ise bu silahların, Rusya'nın yeniden parçalanması

¹¹ Amerikan Dışişleri Bakanlığı Yeni Bağımsız Devletler Özel Temsilcisi Stephen Sestanovich'in 30 Nisan 1998 tarihinde Amerikan Temsilciler Meclisi'nde yaptığı konuşma.

¹² "Transatlantic Partnership on Political Cooperation", *Amerika-Avrupa Birliği Zirvesi*, Birmingham, İngiltere, 18 Mayıs 1998; *Enerji ve Çevre Üzerine Amerika-Çin İşbirliği* hakkında Gore 10 / 29 Metni; "U.S.-E.U. Statement on Caspian Energy", *Amerika-Avrupa Birliği Zirvesi*, Birmingham, İngiltere, 18 Mayıs 1998.

¹³ Amerikan Dışişleri Bakanlığı Yeni Bağımsız Devletler Özel Temsilcisi Stephen Sestanovich'in Avrupa Olayları hakkındaki Alt Komite'de yaptığı 20 Mayıs 1998 tarihli konuşması; Hazar Havzası Enerji Diplomasisi konusunda Amerikan Dışişleri Bakanlığı ve Devlet Başkanlığı Özel Danışmanı Richard Morningstar'ın 7 Aralık 1998 tarihinde Washington'da gerçekleştirilen CERA Konferansı sırasında yaptığı konuşma; Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott'un 19 Eylül 1997 günü Stanford Üniversite'sinde yaptığı ve "The End of Beginning: The Emergence of New Russia" adlı konuşması.

halinde kontrol altına alınması mümkün olmayan devletlere yayılmasıdır. Son olarak Amerika, Rusya'nın bu silahları ve nükleer teknolojiyi başka ülkelere transfer etmesine karşıdır.¹⁴

3. 1997 Amerikan Planı Çerçevesinde Türkiye'nin Önemi

Türkiye, Amerikan planının gerçekleşmesi ve dolayısıyla Hazar merkezli yeni dünya düzeninin hayata geçirilmesi için anahtar ülke konumundadır.

Çünkü öncelikle bu planın başarıya ulaşması için doğu-batı istikametinden bölge kaynaklarını sevkedecek boru hatlarının güvenli bir ülke sınırları içerisinde geçmesi gerekmektedir. Bu ülkede bugünkü şartlarda Türkiye'dir. Ancak bu sayede Amerika, kendi planının başarıya ulaşması için rahat nefes alabilecektir. Bu nedenle, Türkiye'nin 21. yüzyılda, "enerji merkezi" olması normal bir gelişmedir.

Ayrıca demokratik, laik, insan haklarına saygılı, serbest pazar ekonomisini uygulayan ve Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in dediği gibi İslamiyet ile diğer dinler arasında işbirliği ortamı kurmuş bir Türkiye,¹⁵ çok rahatlıkla bölge devletlerinin "model" olarak algılayabilecekleri bir devlet olabilir. Bu açıdan da Türkiye, Amerikan Stratejisi'nin birinci prensibi için de gereklidir. Çünkü Amerika bölgesel ve uluslararası çıkarları açısından, bölgede güçlenmesi muhtemel islami akımlardan endişe duymaktadır. Bu nedenle de bölge devletlerinin demokratikleşmesini istemektedir.

Türkiye, Avrupa Birliği, Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Ekonomik Kalkınma Örgütü ve İslami Kalkınma Örgütü üyesi olarak, bölgesel devletlerle sıkı ekonomik işbirliği içinde bulunmaktadır ve bu örgütler aracılığıyla Türkiye bölge devletleri arasında "ekonomik entegrasyon'un" gerçekleşmesi için önemli adımlar atabilir ve attirabilir.

Bölgesel çatışmaların barışçı yollarla çözümünde ve bu çözümlerin kalıcı hale gelmesinde Türkiye yine kilit ülke konumundadır. Çünkü Türkiye, gerek Balkanlar'da gerçekleştirilen güvenlik şemsiyesi benzeri oluşumların Kafkaslar'da ve Orta Asya'da gerçekleştirilmesi sürecine ve gerekse Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü ve NATO üyesi olarak oluşturulacak uluslararası operasyonlarda önemli görevler üstlenebilir. Ayrıca Türkiye, NATO güçlerine ve bölgeye yönelik uluslararası operasyonlara geo-stratejik konumundan ötürü hayati derecede önemli olan lojistik destek sağlayabilir. Son olarak, Türkiye, bölge devletleriyle kap-

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Zaman, 1 Ocak 2000

samlı askeri işbirliği içine girerek bu devletlerin kendi ordularını kurmada ve kendi subaylarını yetiştirmede de katkı sağlayabilir.

Ticari açıdan Türkiye'nin stratejik konumuna bakarsak 1991 yılından bu yana Türk firmaları Orta Asya ve Kafkaslar'da önemli miktarlarda ticari faaliyetlerde bulunmaktadır. Örneğin Türkmenistan'da Ahmet Çalık hem Türkmen pamuğunu işleyecek tekstil fabrikaları kurmakta, hemde Tekstil Bakan Yardımcılığı görevini sürdürmektedir. Koç Holding, Özbekistan'da ticari faaliyette bulunurken, Yimpaş Holding'te Türkmenistan'da dev alışveriş merkezi kurmuştur. Bu faaliyetlere benzer örnekleri çoğaltmamız mümkündür. Kısacası dokuz yıl boyunca Orta Asya ve Kafkaslar'da önemli derecede ticari faaliyette bulunan Türk firmaları yeterli tecrübeye sahiptir ve Batılı firmalar için ideal ortak konumdadırlar. Bu açıdan da Türk firmaları Batılı devletlerin sağlıklı şekilde bölge ekonomisine entegre olmasına yardımcı olabileceklerdir.

Yukarıda saydığımız işbirliği sahalarından ötürü, Türkiye Amerika'nın planlarında önemli bir yer edinmektedir ve Amerikan yönetimi de Türkiye'nin bu imkanları kullanmasını istemektedir.¹⁶

4. Türkiye'nin Amerikan Planı'na Bakışı ve Girişimleri

Amerikan planının genel hatları ile Türkiye'nin şu anda yürüttüğü Orta Asya politikasında tam bir kesişme görünmektedir. Türkiye enerji konusunda bölge kaynaklarının kendi üzerinden güvenli şekilde Batı'ya ve kendi topraklarına akmasını isterken, içinde bulunduğu ekonomik dar boğazı aşabilmek için de bölge devletleri ile sıkı ekonomik işbirliği içine girmeyi arzulamaktadır. Tarihsel, kültürel, din ve dil açısından birlikteliğin bulunduğu bu devletler ile kapsamlı işbirliği içinde bulunmak isteyen Türkiye, Kafkaslar'da ve Orta Asya bölgesinde belli bir istikrarın yerleşmesini de arzulamaktadır.¹⁷

Rusya konusunda ise Türkiye Batılı devletler ile aynı düşünceye sahiptir. Orta Asya ve Kafkaslar bölgesine Rusya'nın yeniden hakimiyet kurmasını istemeyen Türkiye, bu devletin parçalanmasına ve aynı zamanda yayılmacı emeller gütmesine de razı değildir. Yine de bu devletle ileride sıkı ekonomik ve ticari ilişkiler içinde bulunmayı arzulamaktadır.¹⁸

¹⁶ Hasan Ünal, "Clinton'ın Türkiye Vizyonu", *Zaman*, 25 Kasım 1999; Faruk Mercan, "Milenyum Türkiye - II", *Zaman*, 16 Aralık 1998

¹⁷ Daha detaylı bilgi için Türk Dışişleri Bakanlığı'nın internet sayfasında yer alan ve Türkiye'nin hedeflerini açıklayan resmi bilgiler. www.turkey.org/politics/pipeline.htm; www.mfa.gov.tr/grupa/ae/asian.htm; www.mfa.gov.tr/grupa/ae/caucasian.htm

¹⁸ Daha detaylı bilgi için Türk Dışişleri Bakanlığı'nın internet sayfasında yer alan ve Türk-Rus ilişkilerini açıklayan resmi bilgiye bakabilirsiniz. www.mfa.gov.tr/grupa/ae/russian.htm

Kısacası çakışan politikaları sebebiyle Türkiye, Amerikan Yönetimi'nin kendisine sunduğu rolü oynamaya hazırdır. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Başbakan Bülent Ecevit ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in açıklamaları da bu tezimizi güçlendirmektedir.¹⁹

Beyanatların ötesine geçen Türkiye, yeni rolüne uygun somut adımlar da atmaktadır. Örneğin;

- 1- Bölge devletleri ile ticari ilişkilerini yeniden geliştirmek için, Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı düzeyinde karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmektedir. Bu amaçla Türkiye, Devlet Bakanlığı bünyesinde somut adımlar atmaya hazırlanmaktadır.
- 2- Türkiye, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı bünyesinde "Transit Petrol Boru Hatları Daire Başkanlığı" ile "Transit Petrol Boru Hatları Kurulu" oluşturmuştur ve Bakü-Ceyhan Boru hattı projesinin hayata geçirilmesi için siyasi ve diplomatik temaslarda bulunmaktadır.
- 3- Harp Akademileri Komutanlığı'nın hazırladığı "Deniz Harekat Ortamına Yönelik Gelişmeler ve Deniz Kuvvetleri'nin Özellikleri" adlı rapora göre, Türkiye, 21. yüzyıldaki milli çıkarlarını Basra Körfezi'nden Atlas Okyanusu'na kadar genişletmelidir. Raporda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, 21. yüzyılda, şu sorunlar ile meşgul olması istenmektedir: Bölgesel sorunlar, hukuk dışı davranan ülkeler ile mücadele, çevre, su, petrol, etnik hizipler ve anlaşmazlıklar, ve terörizm gibi. Raporda ayrıca belirsizlik ve istikrarsızlık sonucu bölgesel çatışmaların arttığı ifade edilerek, gelecek yıllarda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin alçak yoğunluklu çatışmalara yönelik askeri hareket kabiliyetinin artırılması gerektiği belirtilmektedir.²⁰ Bu çerçevede Türkiye askeri harcamalarını arttırmakta ve 1000 tank alımı ihalesini gerçekleştirmektedir.²¹ Erro-2 anti füze sistemleri ile 145 saldırı helikopteri alacaktır. Diğer bir ifadeyle Türkiye 2000 yılında 7.61 milyar dolar askeri harcamada bulunacak ve askeri kuvvetleri modernleştirme programı çerçevesinde önümüzdeki 30 yıl içerisinde 150 milyar dolar askeri harcama yapmayı planlamaktadır.²²
- 4- Amerikan desteğinde hareket eden Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan ile siyasi istişareler bazında "Altılı bir Pakt" kurma

¹⁹ *Zaman*, 16 ve 21 Kasım 1999; *Yeni Şafak*, 26 Aralık 1999

²⁰ Mutlu Çölgeçen, "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne", *Yeni Şafak*, 11 Ocak 2000

²¹ *Yeni Şafak*, 11 Ocak 2000

²² *Zaman*, 30 Ocak 2000

girişiminde bulunmuştur.²³ AĞİT bünyesinde kurulması teklif edilen Pakta, diğer devletlerde dahil olabilecektir. Yine de Türkiye bu teklifiyle bir yandan Rusya'ya durması gereken nokta konusunda imada bulunmuş, öte yandan da resmen Güney Kafkas devletlerinin güvenliğine kefil olduğunu deklere etmiştir.²⁴

5- Rusya'nın Amerikan Planı'na Bakışı ve Putin'in Hesapları

1995 seçimlerinden sonra Rus siyasi hayatında etkili konuma gelen aşırı milliyetçi ve komünist gruplar, Amerika tarafından empoze edilmeye çalışılan ve kendilerini Orta Asya steplerinden uzaklaştıracak bu plana hiç bir zaman olumlu yaklaşmadılar. Bu yöneticilere göre, Rusya hala dünya siyasetinde belli bir etki gücüne sahip ülkedir ve aslında Batı , Rusya'yı "kendi etki sahasından uzaklaştırarak", zayıflatmak istemektedir. Bu nedenle, bu gruplara göre, Rusya, Bağımsız Devletler Topluluğu adı altında, Orta Asya ve Kafkas devletlerini, kendi hegemonyası altında yeniden biraraya getirmeli ve karşı-stratejik ittifaklar zinciri oluşturarak, ABD ve Batılı devletleri dizginlemelidir.²⁵

1991 yılında uygulamaya konan pazar ekonomisi anlayışından zarar gören ve fakirlik sınırının çok altında yaşamaya mahkum edilen Rus halkı da Avrasyacı olarak adlandırılan ve yayılmacı emeller güden bu grupların politikalarını desteklemektedir.

Bu desteği arkasına alan Rus yöneticiler zaman içerisinde giderek sertleşme eğilimi göstermiş ve Batı'nın politikalarına ve NATO'nun genişlemesine karşı bölge devletleri ile askeri ve siyasi sahalarda işbirliği anlaşmaları imzalamaya çalışmış, Hindistan, İran ve Çin yönetimiyle karşı ittifak için stratejik işbirliği içine girmeye gayret göstermiştir.²⁶ Hatta eski Devlet Başkanı Boris Yeltsin , Batı'ya karşı nükleer silah tehdidini de savurmuştur.²⁷

Ailevi sebepler sonucu istifaya zorlanan Yeltsin'den sonra başa geçen ve ülke kaderinde önümüzdeki yıllarda Devlet Başkanı sıfatıyla resmen söz sahibi olmaya hazırlanan Vladimir Putin, diğer bir ifadeyle Tilki Putin, Yeltsin'den bir adım öteye geçerek, halkın istekleri paralelinde yeni bir dünya düzeni için kollarını sıvamıştır. Bizim görüşümüze göre, Tilki Putin Hasta Yeltsin'den daha tehlikelidir. Çünkü

²³ *Hürriyet*, 16 Ocak 2000; *Radikal*, 16 Ocak 2000; *Cumhuriyet*, 16 Ocak 2000

²⁴ Sami Kohen, "Kafkasya'da Türk Rolü", *Milliyet*, 13 Ocak 2000

²⁵ Irina Zviagelskaia, "The Russian Policy Debate on Central Asia", *Royal Institute of International Affairs*, London, 1995, pp. 1 - 38

²⁶ *Itar-Tass*, 4 Şubat 2000

²⁷ *Türkiye*, 10 Aralık 1999

Putin genç olmanın verdiği dinamizmi kullanarak ve arkasına "Rus Oligarklarının" desteğini alarak, daha radikal ve kararlı adımlar atmaktadır. Yine de Putin uzun vadeli stratejisini oluştururken, aşağıda ifade edilen iki gerçeği daima gözönünde bulundurmaktadır.

- 1- Rusya ekonomik açıdan zayıftır. Hatta ihracat gelirlerinin yüzde 80'inini oluşturan petrol ve doğal gaz kaynaklarının işletilmesi için acilen 90 ila 130 milyar dolarlık yatırım gerekmektedir. Ülke genelinde ekonomik ve sosyal şartlar ağır ve halk fakirlik sınırının çok altında ezilmektedir.²⁸ O nedenle Batılı devletlerin finansal desteğine ve yüksek teknolojisine Rusya muhtaçtır. Öte yandan halk tamamıyla serbest piyasa ekonomisinin uygulandığı bir ekonomik sisteme de alışık değildir. Bu nedenle devletin kontrolünün hala devam ettiği bir ekonomik sistem içerisinde, Batı ile ticari ve ekonomik ilişkiler artırılmalıdır.
- 2- Halkın ve ağırlıklı olarak siyasetçilerin özlem duyduğu nokta "Rusya Federasyonu'nun eskiye dönüşüdür". Rusya Batılı'ların ve özellikle Amerikan yönetiminin empoze etmeye çalıştığı yeni rolü kabul edemez. Rusya güçlüdür ve kendi etki sahasıyla birlikte, Batı'yla eşit seviyeye gelmelidir.

Bu iki noktanın çizdiği sınırlar içerisinde uzun vadeli stratejisini oluşturan Putin'in kafasındaki yeni dünya düzeni bizce şöyledir:

Putin bir yandan Batılı devletler ve uluslararası finans kuruluşları ile ticari, finansal ve ekonomik sahalarda işbirliğini arttıracak ve devlet kontrolünün devam ettiği "liberal ekonomi anlayışını" kendi ülkesine yerleştirecektir. Bu amaçla Rusya Devlet Başkanı, Amerikan Devlet Başkanı'na işbirliğine hazır olduklarını ve Batı'yla ticari ilişkilerini sürdüreceklerini ifade etmiştir.²⁹ Böylece Rusya mevcut ekonomik ve sosyal sıkıntılarını, Batı'nın desteğiyle aşacaktır.

Diğer yandan ise Putin eski Sovyetler Birliğini canlandıracak ve ABD'yi dizginleyecek girişimlerine de ağırlık vermektedir. Bunu içinde Putin iki yol izlemektedir: İç ve Dış.

İç yollar konusunda, Putin öncelikle Çeçenistan üzerine tam hakimiyetini kurmaya çalışmaktadır ve böylece ülkesinin karşı karşıya kaldığı yeniden dağılma tehlikesini ortadan kaldırmaya gayret etmektedir. Çünkü Çeçenler karşısında yenilgiye uğrayan ve bu nedenle bu devletin bağımsızlığını onaylayan Rusya, Çeçenistan ile aynı özelliklere sahip 19 Cumhuriyetinde harekete geçmesi halinde topraklarının

²⁸ Gerry Van Wyngen, "Russia at the Crossroads", *Australian Financial Review*, 8 Şubat 2000.

²⁹ *Yeni Şafak*, 28 Aralık 1999.

%28'sini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.³⁰ Bu durum Rusya'nın yeniden dağılması ve toprak açısından daha kuzeye çekilmesi anlamına gelmektedir.

Daha kuzeye çekilmeye zorlanan Rusya, Hazar havzasından tümüyle uzaklaşmış olacaktı. Bu durumda Güney Kafkaslar'daki Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan, Rus baskısından kurtularak Batı'yla ilişkilerini artırma imkanı bulacak ve aynı zamanda Batılı petrol şirketleri Hazar havzasında daha rahat hareket edebileceklerdir.

Bu nedenle her ne pahasına olursa olsun, Çeçenistan da tam galiyet alması gereken Rusya, insan haklarını açıkca ihlal ederek, Çeçenlere karşı kendi tezgahladığı savaşı başlattı. Bir yandan çeşitli bahanelerle Batı'yla yakınlaşma çabası içerisinde bulunan Gürcistan ve Azerbaycan üzerinde siyasi ve askeri baskı kurmaya çalıştı.³¹

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Gürcistan ziyaretinde ortaya attığı ve aslında AGİT'in İstanbul zirvesinde ilk kez dile getirilen "Altılı Kafkas Paketi" fikrini ortadan kaldırabilmek ve AGİT'in girişimlerini engellemek amacıyla, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan Devlet Başkanlarını Moskova'ya davet ederek, "Mini Kafkasya Zirvesi'ni" gerçekleştirdi. Zirve sırasında Kafkaslar'da istikrar ve bölgesel işbirliği üzerinde duruldu. Rusya, Dağlık-Karabağ meselesinin çözümü konusunda temaslarda bulundu. Çeçen savaşının ardından Rusya, Kafkaslarda yerel ordular oluşturmayı ve bölgede istikrarı tek başına sağlamayı düşünmektedir.³² Bu girişimlerine ilave olarak, Rusya, Dağlık-Karabağ meselesini sürekli gündeme getirmekte ve doğrudan görüşmelere dahil olmaktadır. Böylece bölge istikrarının sağlanması ve Dağlık-Karabağ meselesinin çözümü konusunda ortaya atılan teklifleri engellemekte ve sadece kendisi ile bölge devletlerinin bulunacağı "bölgesel istikrar modeli" oluşturmaya gayret etmektedir.

Askeri üsler konusunda Ermenistan ile stratejik işbirliğini arttıran Rusya, Gürcistan'daki askeri varlığını hukuki açılardan sağlamlaştırmaya çalışmaktadır.³³ Rusya, Gürcistan ve Azerbaycan'ın da BDT Askeri İşbirliği çemberinin içine girmelerini istemektedir.

³⁰ *Zaman*, 2 January 2000.

³¹ *Zaman*, 14 Ocak 2000; *Yeni Şafak*, 26 Kasım 1999.

³² Miviam Lansky, "Anti-Terrorism as Pretext: Russia Taking Aim at the South Caucasus?", *Central Asia-Caucasus Analyst*, 2 Şubat 2000; Vladimir Isachenkov, "Leaders of former Soviet Republics Meet in Moscow", *Associated Press Newswires*, 24 Ocak 2000; BBC, "Russia tries to see that Karabagh problem is solved", 24 Ocak 2000.

³³ BBC, "Russian and Armenian Security Councils Sign a Cooperation Treaty", 3 Şubat 2000; *Itar-Tass*, 17 Şubat 2000.

Putin'in izlediği ikinci iç yol ise Bağımsız Devletler Topluluğunu kendi hegemonyası altında yeniden bir araya getirme gayretleridir. Bu amaçla Putin BDT üyelerini Moskova'da bir araya getirmiş ve Rusya'nın Başkanlığında daha kurumsallaşmış bir BDT oluşturmaya çaba sarfetmiştir. Ancak Orta Asya ve Kafkas liderleri kendi özel meselelerini dile getirmeyi tercih ederek özellikle "Ortak Güvenlik Sözleşmesi" ve "Serbest Ticaret Bölgesi" kurulması yönündeki anlaşmaları imzalamamışlardır.³⁴

Yine de Rusya, bölge devletleri ile "terörizmle ve uyuşturucuyla mücadele" konularında işbirliği zemini oluşturmayı başarmıştır. Bölge devletlerinin, kendi başkanlığında, BDT mekanizmalarının içerisinde, sık sık bir araya gelmesini sağlamıştır.³⁵

Orta Asya devletlerini kendisine bağlamak için, Rusya, petrol ve doğal kaynaklarını, siyasi etki gücü olarak kullanmaya başlamıştır. Trans-Hazar projesinin yavaşlaması nedeniyle, Rusya, bir yandan Mavi Akım projesine ağırlık verdi, diğer yandan da Türkmenistan'a yıllık 50 milyar metreküp doğal gaz alımı için bir teklif sundu.³⁶ Böylece Türkmenistan'ın yeniden Kuzey Hattı'na bağımlı hale gelmesini ve kendi fiili kontrolünün olmadığı farklı güzergahlar fikrinden vazgeçmesini arzulamaktadır. Aynı zamanda Rus petrol şirketlerinin faaliyetlerini diplomatik araçlarla kararlı şekilde desteklemeye başlayan³⁷ Rusya, Çeçenistan'ı bypass eden, Baku-Novorossiysk boru hattı projesini kısa sürede yeniden tamir ve inşa ederek, faaliyete geçirdi.³⁸ Böylece Azerbaycan'a da petrolünü ihraç edebileceği yeni bir güzergah sunmuş oldu. Diğer taraftan Rus yöneticilerinin de açık desteğiyle, "Hazar Boru Hattı Konsorsiyum'unun" inşasına hız verildi. Bu projeye, Kazakistan devleti, petrolünü, Astrakhan üzerinden Kazadeniz'e ulaştırma imkanı buldu. Türkiye'ye de Gürcistan üzerinden yeni bir boru hattıyla doğal gaz sevk etmeyi teklif etti.³⁹

Sonuç olarak, Rusya, mevcut boru hatlarının kapasitesini artırarak ve yeni güzergahlar inşa ederek, Kuzey Hattı'nı, Doğu-Batı enerji kori-

³⁴ *Yeni Şafak*, 17 Ocak 2000; *Zaman*, 15 Ocak 2000; BBC, "Russian: Statement Issued on Meeting of CIS Foreign Ministers", 24 Ocak 2000; BBC, "Putin Thanks CIS Leaders for his Election as Head of Presidents Council", 25 Ocak 2000; *Nezavisimaya Gazeta*, "Attempts at CIS Integration Give Way to Bilateral Cooperation", 25 Ocak 2000.

³⁵ *Stratfor*, "Central Asia Proving Easier Than the Caucasus for Russia to Swallow", 23 Şubat 2000.

³⁶ James M. Dorsey ve Bhushan Bahree, "Turkmenistan, Gazprom Near Deal for Natural Gas", *The Asian Wall Street Journal*, 24 Şubat 2000.

³⁷ *Hart's E&P Daily*, "Lukoil Plans 500 New Wells", 3 Mart 2000; Michael Lelyveld, "Kremlin Determined to Stay in Race for Caspian Oil", *Radio Free Europe / Radio Liberty*, 11 Şubat 2000.

³⁸ *Dow Jones International News*, "Russia Builds 1/3 of Chechen Bypass Oil Pipelines", 7 Şubat 2000.

³⁹ *Zaman*, 13 Ocak 2000; *Segodnya*, "Russia Gas to Be Transported to Turkey via Georgia", 4 Şubat 2000.

doru karşısında avantajlı konuma getirdi. Bu sayede Rusya, Batılı petrol şirketlerinin bölge kaynakları üzerindeki ticari çalışmalarını atıl duruma düşürmek istemektedir.

Rusya bununla da yetinmeyerek Avrupa Birliği'nin gerçekleştirmeye çalıştığı ve Rusya'yı bypass eden "Tarihi İpek Yolu" projesini, kendi üzerinden geçirmek için gayret göstermektedir. Bu amaçla, "BDT sınırları içerisinde yeni demiryolu güzergahlarının" inşası fikrini ortaya atmıştır.⁴⁰ Böylece Türkiye üzerinden geçecek Tarihi İpek Yolu'nun güzergahını değiştirmek için Avrupa Devletleri'nin önüne farklı seçenek sunmuş olmaktadır. Ayrıca Orta Asya devletleri de diğer devletler ile ticari ilişkilerini Rus topraklarından geçen demiryolu güzergahı üzerinden devam ettirmek zorunda kalacaklardır.

Dış yol olarak, Putin, İran, Hindistan ve Çin ile askeri ve nükleer teknoloji konusunda işbirliğini arttırmıştır. Çin ile ortak füze üretimine giren Rusya, Hindistan'a da nükleer santral kurma projesi sunmuştur. Rusya silah satışı konusunda Suriye'yle de işbirliği yapmaya hazırlanmaktadır.⁴¹

Her iki yoldaki girişimlerini desteklemek amacıyla Putin, askeri ve savunma reformlarına da ağırlık vermeye başlamıştır. Sovyetler Birliği dönemindeki eski gücüne kavuşabilmesi için hassas silah teknolojisine odaklanan Rusya, sayıca az fakat ateş gücü açısından yüksek kapasiteli profesyonel bir ordu kurmayı hedeflemektedir. Bu çerçevede Rusya, 2000 yılında askeri harcamalarını %50 oranında arttırmıştır.⁴²

Bu gelişmelere ilave olarak Rusya yeni askeri doktrinini açıklayarak kendisine yapılacak bir saldırı durumunda nükleer silahlarını kullanacağını ifade etmiştir. Daha önceleri kendi milli çıkarlarını zedeleyecek askeri girişimler karşısında nükleer silah kullanacağını açıklayan Rusya, yeni askeri doktrininde, nükleer silah kullanımı konusunun sahasını genişletmiştir.⁴³

Kısacası Rusya, eski Sovyetler Birliği dönemindeki gücüne geri dönerek, Çin, İran, Irak, Yugoslavya ve Hindistan gibi ülkeleri de yanına alarak Amerika'nın dikte ettirici politikasının karşısına çıkmayı ve daha yumuşak bir soğuk savaş düzenini yeniden kurmayı hedeflemektedir.

⁴⁰ *Interfax*, "Russia Considers TRACECA Participation", 21 Şubat 2000; *ASSA-İrada*, "CIS and Baltic States Sign Protocol on Railway", 15 Mart 2000.

⁴¹ *Zaman*, 14 Ocak 2000; *Yeni Şafak*, 26 Kasım 1999.

⁴² *Zaman*, 18 Aralık 1999.

⁴³ *Türkiye*, 16 Ocak 2000; *Zaman*, 15 Ocak 2000; BBC, "Russia Nuclear Power Station Construction Continues in Iran and China", 26 Ocak 2000; SFB, "Russia: New Military Doctrine / "Top Secret"Nukes", 29 Nisan 1999; *Power in Russia*, "New Russian Military Doctrine", Kasım 27, Sayı 46.

Çünkü artık kendi iç ekonomik ve finansal sıkıntılarını aşmak için Batı'yla işbirliği içinde olmayı kabul eden ve ABD ile eşit güce sahip bir Sovyetler Birliği olacaktır.

6- Sonuç

Burada sorulması gereken önemli soru bizce şudur: Rus ve Amerikan planlarından hangisinin hayata geçirilmesi mümkün görünmektedir.

Bizce Amerikan Planı'nın ve dolayısıyla Türkiye'nin hesaplarının hayata geçirilmesi daha büyük olasılık dahilindedir. Çünkü öncelikle Orta Asya ve Kafkas devletleri, 1991 yılında kendilerini kendi kaderleriyle başbaşa bırakan Rusya Federasyonu'nun hegemonyası altında bir birlikliğin içine girmek istememektedirler. Bu devletler doğu-batı eksenini olsun, kuzey-güney eksenini olsun her güzergahtan doğal kaynaklarını dünya piyasalarına aktararak belli bir zenginliğe ve ardından da ekonomik ve siyasi açılardan tam bağımsızlığa ulaşmak istemektedirler. Zaten son BDT toplantısında da ileriye dönük önemli kararların alınmaması da bu yüzdendir. Ancak mevcut boru hatları sayesinde belli bir zenginliğe ulaşamayan ve Batılı devletlerin tam siyasi, askeri ve finansal desteğini sağlayamayan bu devletler, bugünlerde mecburen Rusya Federasyonu ile iyi ilişkiler içerisinde bulunmaktadır.

Diğer taraftan Rusya Federasyonu'nun tek başına yeniden Hazar Havzasında hakimiyet kurma girişimlerini, Çin, Avrupa Birliği ve diğer bölgesel ve büyük devletler, şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Özellikle Çin yönetimi çok kutuplu dünya düzeninden bahsederken Rusya'nın planlarının aksine, Orta Asya ve Kafkas bölgesine "hiçbir devletin" veya "devlet grubunun" hakimiyet kurmaması gerektiğinin altını çizmeye çalışmaktadır.⁴⁴

Avrupa Birliği de, Amerikan çizgisinde hareket etmekte ve yeni enerji kaynaklarına ve yeni pazarlara serbestçe ulaşmak istemektedir. Bu amaçla Avrupa Birliği, bölge ülkelerinin pazar ekonomisine geçmesini ve demokratikleşme yönünde önemli adımlar atmasını sağlamak için, milyarlarca ECU'luk mali ve teknik yardımları kendi kurumları aracılığıyla bu bölgeye sevk etmektedir.⁴⁵

⁴⁴ Çin Dışişleri Bakanlığı'nın "China's Proposition on the Establishment of a New International Political and Economic Order", ve "China's View on the Development of Multi-polarity" isimli web dökümanları

⁴⁵ Avrupa Birliği Komisyonu, "EU Cooperation with the NIS & Mongolia", <http://europa.eu.int/comm/dg1a/nis/intro>

Sonuçta, Çin ve Avrupa Birliği ne ABD'nin ne de Rusya'nın tek başına veya birlikte bölge üzerinde hegemonya kurmalarını istememektedir.

İran yönetimi bile ileride Amerikan yönetimi ile barışabileceğini hesaplamakta ve Rusya ile kapsamlı işbirliği içine girmekten kaçınmaktadır. Çünkü İran yönetimi de Batılı finans kurumlarının finansal desteğine ve uluslararası petrol şirketlerinin yüksek teknolojisine ihtiyaç duymaktadır. Hatta Cumhurbaşkanı Hatemi Amerikalı'lara karşı yumuşak mesajlar göndermektedir.⁴⁶

Gelişmeleri Türkiye cephesinden analiz edersek, 21. yüzyılda Türkiye'nin, Avrupa Birliği bloğu içerisinde yer alarak, bölgesel güç olarak ortaya çıkması kaçınılmaz görünmektedir. Bu amaçla Türkiye bu rolü sağlıklı şekilde üstlenebilmek için iç siyasi, sosyal ve ekonomik istikrarını uzun vadeli olarak sağlamlaştırılmalıdır. Bölge devletleri ile sağlam işbirliği içine girebilmek için Türkiye bölge konusunda uzmanlaşmış araştırma enstitüleri kurarak projeler üretmeli ve üretilen projelerin hayata geçirilmesi için somut adımlar atmalıdır. Sadece bölge devletlerinden öğrenciler getirilerek ilişkiler sağlamlaştırılmaz. TİKA daha aktif hale getirilmeli; Dış Türklere sorumlu Devlet Bakanlığı bu bölgede yaşayan Türk işadamlarını mali ve proje bazında desteklemeli; bölgeye gitmek isteyen işadamları için bilgi bankası kurulmalı; ve koordinasyon merkezi oluşturulmalıdır.

Ayrıca kendi iç meselesinden sıyrılmış Türkiye, bölge devletlerine her yönüyle rehberlik edebilecek gerekli bürokratik ve askeri mekanizmalarını oluşturmalıdır. Bu devletler ile sürekli ilişki içerisinde bulunarak ortak istişare mekanizmaları kurulabilir ve bu mekanizmalar fiilen aktif hale getirilebilir.

Kısacası Türkiye dünya için, Hazar petroleri ve Hazar pazarları da Türkiye için önemlidir. Eğer bir rol oynamaya karar verdiyseniz o zaman gereklerini yerine getirmeniz gerekmektedir. Büyük önder Mustafa Kemal Atatürk zaten yapılması gerekenleri 75 yıl önce bizlere anlatmaya çalışmıştı. Biz ne yapılması gerektiğini uzaklarda değil, yanibaşımızda aramalıyız.

⁴⁶ Chintamani Mahapatra, "Khatami Holds an Olive Branch: Beginning of a Change in US-Iran ties", *Strategic Analysis*, Cilt XXI, Sayı 11, Şubat 1998, sayfa 1593-1602.